

יומי דחנוכה תמניא

הרב ארי דוד קאהן

1. תלמוד בבלי מסכת שבת כא.

מאי חנוכה? דתנו רבנן, בעשרים וחמישה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון, ודלא להתענות בהון. שפשיננסו יונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פד אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של פהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס, והדליקו ממונו שמנה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה:

2. ספר יוחסין - מאמר ראשון

ויעשו חנוכה המזבח בחדש כסלו בכ"ה יום בו. וישימו את לחם הפנים וידליקו הנרות ונעשה נס גדול בשמן כמו שקבלו רבותינו ז"ל כדאיתא בפי' במה מדליקין (שבת דף כא ב). ויהללו ליי' שמנה ימים.

3. הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף ט עמוד ב

כנגד פרי החג. דקרבתות בפרשת פנחס שבכל יום היו מתמעטין והולכין שביום ראשון היו מקריבין י"ג פרים ובשני י"ב וכן בכל יום ויום היה ממעט אחד:

...עשאוים ימים טובים בהלל ובהודאה. ולא שאסורים במלאכה שלא נקבעו אלא לקריאת הלל ולומר על הנסים בהודאה ויש מי שכתב שלפיכך קראום חנוכה כלומר חנו בכ"ה ומש"ה היו שמנה ימים מפני שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים והוצרכו שמנה ימים בין הליכה וחזרה:

4. ספר מכבים ב י:ה-יא

(ח) ומאת ה' הייתה זאת לחטא את הבית בעצם היום ההוא אשר טימאו אתו הגויים, והוא יום העשרים וחמשה לירח כסלו. (ט) ויחוגו חג לה' שמונת ימים כימי חג הסוכות, ויזכרו את הימים מקדם בחגים את חג הסוכות בהרים ובמערות, ויתעו בישימון כבהמות שדה. (י) ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו שיר שבח והודיה לה', אשר נתן להם עוז ותשועה לטהר את בית מקדשו. (יא) ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מדי שנה בשנה.

5. מנחת חינוך מצוה שא

והנה דינים אלו משום ספיקא דיומא עבדינן כאבותינו שני ימים היינו ביום טוב דאורייתא אבל בדרבנן כגון חנוכה בודאי בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי' והיו שלוחין יוצאין על חנוכה כמבואר בש"ס דר"ה ובמקום שלא היו מגיעין בודאי עבדינן ט' ימים ואף שהוא ס' דרבנן מ"מ כיון דאנו מסופקים אם יום הראשון אינו חנוכה א"כ הוי תשיעי חנוכה ואם יום התשיעי אינו חנוכה הוי יום הראשון חנוכה ואי אמרינן ספק דרבנן ולקולא א"כ לא יהי' לא ביום הראשון ולא ביום התשיעי כי מאי חזית ובאמת ביום א' או יום הט' בודאי הוא חנוכה וא"כ הו"ל אקבע איסורא ועבדינן לחומרא לכאן ולכאן ועבדינן תרי יומי וגם מעיקרא תקחז"ל אצלם וז"פ. ועי' מ"ל פ"א מה' מגלה וחנוכה מ"ש בשם הר"ן ויש להאריך בזה. אך האידנא דאנחנו בקיאים רק משום מנהג אבותינו דשלחו מתם כו' ועל דרבנן לא חששו כ"כ ע"כ אנחנו עושים רק שמונה ימים חנוכה אבל כשיבנה ביהמ"ק ב"ב ונשוב לקדש עפ"י הראיה אז הרחוקים דעתידה א"י להתפשט בכל הארצות בודאי יעשו חנוכה ט' ימים כנלע"ד.

6. ספר אבודרהם חנוכה

והטעם שהיה הנס שמונה ימים מפני שהשמנים היו באים מחלקו של אשר שנאמר (דברים לג כד) וטובל בשמן רגלו ומקום היה בחלקו שנקרא תקוע שממנו מביאים השמנים ומשם עד ירושלים מהלך שמונה בין הליכה לחזרה. והכא איתא בירושלמי. וכתב בעל העתים למה אין עושים תשעה ימי חנוכה מספק כמו שאנו עושים בחג

הסכות תשעה ימים. תשיעי ספק שמיני. ותירץ מפני שחג הסכות מן התורה והחמירו רז"ל על ספקו לפי שאין אנו קובעין עתה על פי הראייה אבל חנוכה שהיא מדבריהם הם אמרו לעשות שמונה ימי חנוכה והם אמרו חשבון המולדות ע"כ, חדוש. חנוכה נוטרקון ח' נרות והלכה כבית הלל שאמרו יום ראשון מדליק נר א' ומכאן ואילך מוסיף והולך.

7. המאור הקטן מסכת פסחים דף כח עמוד א

ובספירת העומר יש ששואלין מה טעם אין אנו אומרים בו זמן ועוד מה טעם אין אנו סופרים בלא ברכה ביום טוב שני של פסח כדאמריי לענין סוכה בשמיני ספק שביעי מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן מפני שברכת הסוכה עומדת כנגד קדוש היום ה"נ ברכת העומר עומדת כנגד קידוש היום ונימני נמנאי ולא ליבריך ברוכי ועוד מה טעם אין אנו סופרין שתי ספירות מספק כמו שאנו עושין שני י"ט מספק וכללו של דבר אין לנו להחמיר בספירת העומר שאינו אלא לזכר בעלמא והכין אסיקנא בדוכתא במנחות דאמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא ואף על פי שאנו מונין ימים ושבועות מנהג הוא בדינו אבל להטעינו זמן אין לנו

8. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף סח עמוד ב

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שבסר, קסברי: חדש בחוצה לארץ דרבנן, ולספיקא לא חיישינן. ורבנן דבי רב אשי אכלו בצפרא דשבסר, קסברי: חדש בחוצה לארץ דאורייתא,

9. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף מא עמוד ב

שם. בגמ' - מאי התקין דרש והתקין. כן פסק הרמב"ם (פ"י ממאכ"א הל"ב) כי יום ט"ז בניסן אסור בחדש מה"ת. איתא במס' מנחות (סח ב) - רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שבסר קסברי חדש בחוצה לארץ דרבנן ולספיקא לא חיישינן ע"כ, כלומר הואיל ואיסור חדש בחו"ל הוא מדרבנן אין להזהר בו ב"ז בניסן מדין ספיקא דיומא. ולכאורה יפלא - שהרי ביום טוב שני של גליות מדין מנהג אבותינו בידינו אין הבדל בין דיני דרבנן לדיני דאורייתא - וכל דיני מוקצה וכל שבותי מלאכה מדרבנן נוהגים גם ביום טוב שני (חוץ מכחול עינים וקבורת המת ע"י נכרים כדינים מיוחדים, עיין במס' ביצה (ו א), וא"כ למה באיסור חדש בחו"ל שהוא מדרבנן לר"פ ליכא דין ספיקא דיומא להאסר ב"ז בניסן?

והנה הקשה המאור הקטן בסוף מס' פסחים למה אין מונים שתי ספירות העומר - מדין ספיקא דיומא ומטעם מנהג אבותינו בידינו, עיין שם. ובישוב קושייתו נ"ל ששונה הדין של מנהג אבותינו בידינו מהדין של הספק שהיה לאבותינו בזמן הראייה. בזמן הראייה הואיל והיה ספק ממש החמירו בכל הדינים התלויים בספק הזמן, בין בדיני דרבנן בין בדיני דאורייתא. אולם מאז שנקבע לוח החדשים הונהג ספיקא דיומא רק בנוגע לדינים התלויים בעצם קדושת היום ולא יותר. המנהג של יום טוב שני של גליות מחדש קדושת יום טוב גמורה עם כל הלכותיה ודיניה - בין דיני דאורייתא ובין דיני דרבנן. ברם מצות ספירת העומר אינה תלויה בקדושת יום טוב. הקרא של "ממחרת השבת תספרו" רק מציין כי זמן ליל ט"ז בניסן מחייב ספירה, אבל אין בכך דין או חיוב יום טוב. לפיכך אף על פי שאבותינו באמת ספרו מספק שתי ספירות בזמן הראייה, עם כל זאת אנו מדין מנהג אבותינו בידינו אין לנו לספור מספק מאחר שאנו יודעים בקביעתא דירחא. לגבי ספירת העומר כיון שאינה תלויה בקדושת היום אנו סומכים על קביעות החודש. וע"פ הנ"ל מתורצת הקושיה על הגמ' מנחות, כי גם איסור חדש בחו"ל מדרבנן אינו מדין קדושת היום, ומשום כך אין איסור חדש נוהג ביום י"ז בניסן.

10. טורי אבן מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

בזמן שבהמ"ק קיים. ... ושמא י"ל דמן הסתם לא חיישינן לתקלה דודאי מספק כל אדם יחמיר על עצמו בשל תורה לעשות ב' ימים מספק דכ"ע ידעי דספיקא דאורייתא לחומרא. ואפי' חנוכה ופורים דד"ס נמי יחמירו לעשות ט' ימי חנוכה וב' ימי פורים

מספק שמא עיברו או חיסרו. ולא שייך כאן לומר ספיקא דרבנן להקל דאמאי נקיל בההו' יומא יותר מאידך יומי ואי אזלת בתרווייהו להקל הא עקרת מצות פורים ויום אחד של חנוכה בודאי. וכיון דלא אפשר בע"כ ניזיל בתרווייהו להחמיר.

11. ברכי יוסף אורח חיים סימן תרע (חיד"א)

א. דין א. שמנת ימי חנוכה וכו'. כתב הרב שלטי הגבורים (על המרדכי שבת פ"ב) לפי שאז חנכו הבית מעבודה שבטלו היוונים. ומשם בעל העתים טעמא טעים, לפי שבטלו המילה שהיא לשמנה ימים. וכתב הרב כנה"ג דאי אתא לתרץ מאי דקשה דנס הפך לא היה אלא ז' ימים, לטעם ראשון היאך מיישב קושיא זו. ולק"מ דכי היכי דלטעם בעל העתים משנינו דגם כי לא היה נס הפך רק שבעה ימים, תקון רבנן שמנה שם רמז לביטול המילה, הכי נמי נימא לטעמא קמא, דאיברא דביומא קמא לא אתרחיש ניסא בפך, מכל מקום קביע את קובעיה' משום חנוכה המזבח ביום ההוא דבטילת עבידת'א מסיבת היוונים. ואחר שנים רבות נדפס ספר אליה רבה וע"ש מ"ש בזה (אות ט).

ותו ק"ק דבמאי אסתפק להרב כנה"ג אי הני טעמי לעיקר הנס או לתרץ הקושיא הנז', הרי בשה"ג שם דכתב הני טעמי משם באריה דיש בהם בנותן טעם לקושיא הנז' דהנס לא היה אלא ז' ימים. וכן הוא בספר ארחות חיים עצמו (אות ב)א*.

וראיתי להרב פרי"ח שכתב דמדברי הרמב"ם (פ"ג ה"ב) מוכח בהדיא שנצחו ביום כ"ה, וקשה איך אנו מדליקין בליל כ"ה הי"ל להדליק ביום וכו'. וי"ל עם ההיא דמקשים דז' הו"ל להדליק. ובהכי ניחא, דלילה הראשון משום הנצחון. עכ"ד. וק"ק דאכתי ליל כ"ו לא היה הנס, שכבר מצאו הפך מלא. ותו דכפי זה לא הדליקו השמן שבפך אלא ז' לילות מליל כ"ו ואילך, והש"ס והרמ"י קאמרי שהדליקו בו ח' ימים. וי"ל דלעולם שהדליקו ח' ימים מליל כ"ו ואילך, והאמת דבליל כ"ו לא היה הנס, אך כי היכי דליהו תמניא יומי כסדרן תקון להדליק בליל כ"ו, כיון דח' יומי בעו אדלוקי, חד לנצחון, ושבע משום הנס למינהו, ואמטו להכי תקון להדליק בליל כ"ו במקום לילה אחרונה. ומיהו הדבר דחוק. ויותר נראה שכוונת הרמב"ם שכתב וכשגברו ישראל ואבדום בכ"ה לחדש כסלו, שלא נראה בפרסום תגבורת ישראל כי אם בכ"ה, כלומר בתחילת יום כ"ה. וכן פירש מורנו הרב בתי כהונה בבית ועד דף י"א.

וחזה הוית למורנו הרב הנז' שם שכתב דלדעת הרמב"ם דהדלקת נרות בבקר ובערב, לא קשיא דהו"ל להדליק ז', דיי"ל דלא נמצא בפך אלא להדליק לילה הראשונה, ונעשה נס ביום כ"ה גופיה. עכ"ד. ולשון הש"ס הרמב"ם דנקטו לא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה נס והדליקו ח' ימים לא אתי שפיר, דהו"ל למידק בלישנייהו ולומר ולא היה בו להדליק אלא לילה אחד ונעשה נס והדליקו ח' ימים. ומה שתירץ מרן בבית יוסף שחלקו השמן לח' חלקים וכו'. כן כתבב מר זקנ"י הרב מהר"א אזולאי זלה"ה בספר חסד לאברהם דף כ"ד ע"א משם ספר קדמון כ"י שזה היה מעשה.

ובשאלתות דרב אחאי גאון פרשת וישלח גריס ולא מצאו אלא פך אחד שלא היה בו להדליק אפילו לילה א'. גם רבינו ירוחם ריש נתיב ט' כתב ולא היה בו כדי להדליק יום אחד. ולפי גירסא זו אעיקרא קושיא ליתא, דגם בלילה הראשונה היה נס קצת, דלא היה מספיק מה שנמצא בפך לשיעור כל הלילה, אבל גירסת כל הספרים להפך, וגם בשאלתות שם לעיל כתוב והוה ביה שיעורא יומא חד. ואחר זמן בא לידי קונטרס מודפס, זה שמו נחלת אריאל, והוא פירוש מסכת סופרים, ושם פרק ד' מיייתי דברי השאלתות שתי לשונות הנז', ופירש דשמן הפך היה בו להדליק יום אחד בצמצום, וכשנתנו למנורה לא היה מספיק אפילו ליום א', דע"כ נשאר מהשמן בפך.

ב. הקשה הרא"ם בתוספותיו אמאי לא מדלקינו ט' ימים מספק וכו'. ע"ש. וכבר עמד על זה בספר העתים והביאו בספר ארחות חיים (אות ב). ותירץ דהטעם לפי שחנוכה מדבריהם לא החמירו כל כך. וכן תירץ הרב פרי"ח ושאר אחרונים. ודבריהם תלמוד ערוך במנחות דף ס"ח ע"ב, דר' פפא ור' הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שיבסר קסברי חדש בח"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן, רבנן דבי רב אשי

אכלי בצפרא דשיבסר קסברי חדש בח"ל דאורייתא. הרי מוכח דלכ"ע במידי דרבנן לא חיישינן לספיקא דיומא. ואחר זמן ראיתי למוריני הרב הנז' (אות א סוף ד"ה וראיתי) בבית ועד דאייתי סוגיא הנז'.

ובהכי אתנח לן מאי דהו בה קמאי התוס' והרא"ש שילהי סוכה, אמאי לא תקון ליטול לולב בח' בסוכה, ובהא ניחא דלולב דרבנן, כחדש, ולא חיישינן בדרבנן לספיקא. וכן תירץ בספר מטה משה מדנפשיה, אבל לא זכר סוגיית מנחות הנז'. וכן ראיתי בחידושי סוכה כ"י להרא"ה, שתירץ דכיון דלולב דרבנן אין להחמיר בספיקו. עכ"ד. ועל הרא"ם ק"ק דאדמייתי מדברי המרדכי דמגילה (סי' תשעה) גבי פורים, דאיכא למידחי דהתם **דברי קבלה**, הו"ל לאתויי דברי התוס' והרא"ש בלולב הנז'. אלא דהא ל"ק **דלולב עיקרו מן התורה**, וסבר הרא"ם **דדברי קבלה אינם בסוג עיקרו מן התורה**. וק"ל. ותו יש לגמגם על הרא"ם במה שהביא מהמרדכי, וכבר ראיתי להרב מהרי"ך הנז' שעמד על דבריו.

והרב עץ חיים בלשונות דף ד' השיג על הרא"ם דבחנוכה לא הוי ספיקא בזמן הבית שהיו שלוחין, ובט"ו ימים מגיע אחרון שבישראל לנהר פרת, א"כ לא אסתפק להו מעולם אימת חנוכה, ומשו"ה לא אצרוך לאדלוקי ט' מספיקא, דלא הי"ל ספק מעולם.

12. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כח עמוד ב

וליתני נמי באחד בניסן לא היה בו מעמד מפני שיש בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים! - אמר רבא: זאת אומרת הלילא דבריש ירחא לאו דאורייתא. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את הלל, ואלו הן: **שמונת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, ויום טוב הראשון של פסח, ויום טוב (ראשון) של עצרת, ובגולה עשרים ואחד יום, ואלו הן: תשעת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, ושני ימים הראשונים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת.** רב איקלע לבבל, חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא. סבר לאפסוקינהו. כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי, אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם. תנא: יחיד לא יתחיל, ואם התחיל - גומר.

13. דבר אברהם סימן לד

ובזה יל לתרן מה שכקשכ הח"י נס' כמאור שלכי
פסחים, מה טעם אין לנו סופרים שתי ספירות מספק
טכיל, ולמ"ש ניחא דאין כרי נקיטין בקביעי דירחא ואין לנו
ספק ציני כספירי ועיקר הקושיא היא רק דמשום מנכג
לצותיט כי לנו לספור שתי ספירות כמו ציריט דאינוכו כוכ
מספקא לכו ועשו שני ימים מספיקא, אבל לפי דברינו כניל
מלאכ לומר דבר חדש דדוקא ציריט כיון נוכנין לצותיט לצבות
בי ימים מספיקא אבל כספירי צלמת לא כיכ אפשר כלל
ללצותיט לספור שתי ספירות ציתד מספק לפי שזו אינה ספירי
כלל כמ"ס ונמקום ונזמן שכו עוספקין לא כי תקנכ לדבר ויל
שלא כיו סופרין כלל:

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ב

כמה נרות מדליק; * בלילה הראשון מדליק אחד, (ד) מכאן ואילך א [ב] מוסיף והולך (ה) אחד בכל לילה (ו) עד שבליל האחרון (ז) יהיו שמונה, <א> ואפילו אם רבים בני הבית * (ח) לא ידליקו יותר. הגה: * (ט) וי"א דכל אחד מבני הבית (י) ידליק (הרמב"ם), וכן [ג] המנהג פשוט; * ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, * כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג).